

sa puhutaan siellä täällä oppijan tekemistä »virheistä» (esim. s. 165) silloin, kun oppija on tuottanut suomen kielen syntyperäisten puhujien systeemin kannalta poikkeavan muodon (esim. illatiivi **kylpyhuoneen pro kylpyhuoneeseen*). Välikielen ongelma tässä suhteessa on se, että se on nimenomaan idiolekti, sillä samaakin äidinkieltä puhuvien oppijoiden välikielet poikkeavat toisistaan huomattavasti muun muassa sen mukaan, miten kauan he ovat kohdekieltä opiskelleet. Välikielellä ei toisin sanoen ole puhujayhteisöä pitämässä yllä kielimuodon normeja; välikielen normit ilmentävät oppijan muodostamia hypoteeseja kohdekielen normeista ja elävät ja muuttuvat ajan myötä, kun välikieli lähenee kohdekielen systeemiä. Tässä mielessä välikieltä tutkia vertaamalla sitä kohdekielen normiin, ja tällöin poikkeamaa tästä normista tulee helposti — tahtomattaankin — nimitäneeksi virheeksi. Laurannon omassa työssään kehittänyt »amebamalli» näyttääkin lupaavammalta lähtökohdalta välikielten idiolektiluonteen analysoinnille. Malli perustuu ajatukseen, että oppijan kielimuoto vaihtelee sekä tilanteisesti että yksilöllisesti, samoin vaihtelee tietysti kohdekielen syntyperäistenkin puhujien käyttämä kielimuoto. Ajan kuluessa oppijan »kieliameba» lähestyy syntyperäisten puhujien »ameboja»,

mutta ei koskaan muutu täysin niiden kaltaiseksi. Tämä olisi tietysti mahdotonta, sillä eiväthän syntyperäisten puhujienkaan idiolektit ole keskenään täysin identtisiä. ■

TUOMAS HUUMO

Sähköposti: *thuumo@utu.fi*

LÄHTEET

- ALHONIEMI, ALHO 1975: Eräistä suomen kielen paikallissijojen keskeisistä käytötavoista. — *Sananjalka* 17 s. 5–24.
- 1978: Suomen kielen terminatiivista. — *Rakenteita. Juhlakirja Osmo Ikkolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978* s. 188–206. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6.
- 1979: Suomen kielen *s-* ja *l-*sijojen oppositiosta. — *Sanomia. Juhlakirja Eeva Kangasmaa-Minnin 60-vuotispäiväksi 8.2.1978* s. 89–105. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 9.
- LEINO, PENTTI – HELASVUO, MARJA-LIISA – LAUERMA, PETRI – NIKANNE, URPO – ONIKKI, TIINA 1990: *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*. Kieli 5. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

VIROLAINEN KATSAUS SUOMALASEEN TYPOLOGIATEOKSEEN

Anneli Pajunen (toim.) *Kieliopillistumisesta, analogiasta ja typologiasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998. 229 s. ISBN 951-746-039-2.

Anneli Pajusen toimittamaan teokseen on koottu seitsemän artikkelia, jotka edustavat Suomen Akatemian vuosina 1996–1998 rahoittamassa *Kielen yhtei-*

nen rakenne: funktionaalis-typologinen näkökulma -projektissa tehtyä tutkimustyötä. Projektia johti Esa Itkonen, jonka vuonna 1997 ilmestynyt Maailman kielten erilai-

suus ja samuus -kirjaa voi ilmeisesti pitää projektin ohjelmateoksena. Projektin tavoitteena oli löytää ennen kaikkea universaaleja kielenpiirteitä, mikä puolestaan edellyttää typologista tutkimusta. Kun muualla maailmassa ilmestyviin typologisiin esityksiin sattuu tavallisesti vain joitakin näytteitä suomalais-ugrilaisista kielistä ja nekin vähän väliä väärin kirjoitettuna tai epäilyttävästi tulkittuina, niin nyt on juuri meidän sukukieltemme aineisto ja problematiikka vahvasti esillä. Lisäksi kaikki on esitetty selkeästi suomeksi. Kuten projektin nimi kertoo, näkökulma on ennen kaikkea funktionaalisen-typologinen: tavoitteena on pysyä tietyllä abstraktiotasolla, välttää toisaalta jonkin ahtaan mallin rajoituksia ja toisaalta pelkkää epämääräistä kuvailua.

Kuten tiedetään, kaikkein laajimmitaan typologiset tutkimukset eivät ole mitenkään kyenneet käsittelemään kuin häviävän pientä osaa maailman tuhansista kielistä. Löydettävää lienee siis vielä paljon, ja useampien erilaisten kielten ilmiöiden analysoiminen universaalien ja tyyppien löytämiseksi onkin tervetullutta. Toisaalta tekijät yrittävät päästä perille ihmiskielelle tyyppillisistä yleisistä piirteistä loogisen pohdinnan avulla, rinnastamalla tavanomaisen kielellisen kommunikoinnin ja tietoisuuden sitä edeltävän tai sen ulkopuolisen kommunikoinnin ja tietoisuuden kanssa. Universaalit ilmiöt on selitettävä ontologisilla, kognitiivisilla ja sosiaalisilla seikoilla (Itkonen 1997: 282), ei sisäsyntyisen kielikompetenssin avulla. Niin tietoisuudessa kuin kielessäkin on suuri merkitys kaikenlaisella rinnastamisella ja heijastamisella: analogialla, isomorfismilla, prototyypeilla. Kun esimerkiksi 'esineen' ja 'teon' kategoriat vakiintuvat jopa puolivuotiaalla vauvalle, pitäisi kielessä saman eron tekeminen substantiivien ja verbien välillä olla tietoisuuden luonnollinen heijastuma (Itkonen 1997: 266). Kuitenkin kirjan ilmestymistä

seuranneesta Lindstedtin (Virittäjä 2/98), Itkosen (3/98) ja Anhavan (1/99) sanaluokkajakoa koskevasta keskustelusta käy ilmi, että toisinaan empiirinen kielenaines panee teoreettiselle pohdinnalle sinnikkäästi vastaan. Laajan kielitypologisen tarkastelun perusteella onkin syytä arvioida uudelleen oletus, jonka mukaan uralilaisessa alkukielessä substantiivit ja verbit eivät olleet eriytyneet (Pajusen artikkeli teoksessa).

Otsikko, jossa luetellaan kieliopillistuminen, analogia ja typologia, heijastaa enemmän käsiteltävien teemojen järjestystä kuin merkitystä. Teos alkaa ESA ITKOSEN artikkelilla, jossa kieliopillistumista analysoidaan analogiaan pohjautuvana ilmiönä. Seuraavana on JUSSI HAUKIOJAN artikkeli ihmisapinoiden ja ihmisten kielestä sekä kyvystä analogiseen päättelyyn. ANNELI PAJUSEN, KRISTA OJUTKANNAAN, NOFUBUMI INABAN ja MATTI MIESTAMON artikkelit ovat puolestaan erilaisten kieliopillisten ilmiöiden (sanaluokkien, verbirakenteiden, possessiivirakenteiden, kiellon) lähinnä typologista käsittelyä. Teoksen lopettaa TIMO HAUKIOJAN artikkeli suomen adpositiorektion kognitiivis-semanttisesta motivaatiosta. Kokoomateos antaa uutta tietoa ennen kaikkea typologian alalta: analogiaa kirjoituksissa lähinnä sivutaan (kahta lukuun ottamatta), ja kieliopillistumisen käsittelyssä tukeudutaan etupäässä tähänastiseen tietoon. Kieliopillistumisen typologiaa — kielissä esiintyvien kieliopillistumistapojen ja -tyyppien luokittelua — ei ole otettu erityiseksi tutkimuskohteeksi, vaikka viime aikoina asia on ollut maailmalla paljon esillä (esim. Bybeen, Pagliucan, Dahlin ja Heinen julkaisuissa).

Kokoelman ensimmäinen artikkeli, Esa Itkosen »Mitä on kieliopillistuminen?», tarkastelee kieliopillistumisen yleistä loogis-filosofista olemusta ja avaa uusia näkökulmia tämän nyt jo yleisesti tunnetun ilmiön ymmärtämiseksi. Pohdintoja elävöittää il-

meikäs näytemateriaali elämän eri alueilta ja kielistä. Kirjoittaja ymmärtää niin kieliopillistumisen kuin analogiankin laajassa merkityksessä: analogian yleisen tietoisuuden osana ja kieliopillistumisen kieliopin kehittymisen prosessina. Analogia ei siis tarkoita ahtaasti jonkin mallin leviämismekanismeja niin kuin kieliopillistumisteoriasa tai historiallis-vertailevassa kielitieteessä, eikä kieliopillistuminen ole vain kieliopillisten elementtien kehittymistä leksiikaalisesta aineksesta (tässä kohdassa tulee mieleen tunnettu esimerkki viron komitatiivin kehittymisestä), vaan myös esimerkiksi sanajärjestyksen kehittymistä tai olemassa olevien kieliopin elementtien uudelleentulkintaa. Kieliopillistuminen nähdään tavallisesti kaksivaiheisena prosessina: aluksi jokin kielenilmiö käsitetään alkupe-
 räisestä poikkeavalla tavalla (reanalyysi) ja sen jälkeen uudennos alkaa levitä kielessä (toista etappia on nimitetty *laajennukseksi* [*extension*] tai analogiaksi). Itkonen esittää, että molemmat vaiheet perustuvat analogiaan: ensimmäisessä vaiheessa kielenilmiössä nähdään analogiaa jonkin alkupe-
 räisen, rakenteeltaan ja merkitykseltään toisenlaisen ilmauksen kanssa, toisessa vaiheessa aletaan uudelleen tulkittua kielenai-
 nesta, muotoa tms. käyttää analogiaan poh-
 jautuen muissakin konteksteissa. Reanalyysi on ns. huomaamaton, mutta laajeneminen luo selkeästi havaittavia tuloksia. Yhtenä esimerkkinä käsitellään preposition kehittymistä englannin *back*-substantiivista. Sellaiset yhtymät kuin *back of the barn* tul-
 kitaan analogisesti adpositioyhtymien ta-
 paan (esim. *outside of [the barn]*): ei siis enää substantiivilausekkeena *back [of the barn]* vaan adpositiolausekkeena *back of [the barn]*. Laajentumisen myötä *back* le-
 viää prepositiona yhä useampiin konteks-
 teihin ja kadottaa substantiivista luonnet-
 taan. Reanalyysin Itkonen selittää abduk-
 tion kautta. Abduktio on induktion ja

deduktion ohella kolmas päättelyn tyyppi. Abduktiota hän pitää nykypäivän tie-
 teenfilosofian hengessä ilmiönä, jossa jon-
 kin faktan perusteella on löydettävissä se-
 littävä hypoteesi siitä, miten fakta syntyy
 alkuehdoista. Samoista tiedoista voi johtaa
 erilaisia hypoteeseja, niin paikkansa pitäviä
 kuin paikkaansa pitämättömiäkin. Kielelli-
 sessä reanalyysissa abduksoidaan kielenil-
 miöiden tulkintahypoteeseja niin, että läh-
 detään analogiasta ja muutamasta muusta
 kielenilmiöstä. Kieliopillistuminen on siis
 abduktion ja analogian erikoistapaus. Ei ole
 mahdollista, että tapahtuisi muutoksia, joil-
 la ei olisi esikuvana mitään mallia. Näin
 analogia vaikuttaa alati. Voiko kaikki uusi
 todella perustua vanhaan?

Itkonen on vakuuttunut, että kieliopil-
 listumisprosessien selittämiseksi ei ole tar-
 peen ottaa apuun niitä ohjaavaa »näkömä-
 töntä kättä». Mikäli kielen muutos perustuu
 kielenpuhujien synnyttämiin muutoksiin,
 voidaan ajatella, että ne muutokset toteutu-
 vat, jotka leviävät laajimmalle ja jotka
 mahdollisimman moni hyväksyy.

Lopuksi kirjoittaja etsii kielitieteen his-
 toriasta vastausta kysymykseen, kuinka kie-
 liopillistuminen on vakiintunut kielitieteen
 käsitteistöön. Itkonen väittää, että termiä
 pidetään virheellisesti Antoine Meillet'n
 ansiona. (Termi *kieliopillistuminen* on to-
 siaan peräisin hänen vuonna 1912 ilmesty-
 neestä artikkelistaan »L'evolution des formes
 grammaticales».) Sisällöllisesti ilmiö
 on ollut tuttu jo Hermann Paulille ja hänen
 edeltäjilleen. Tässä kohdassa viitataan Pau-
 lin vuonna 1880 (5. painos 1920) ilmesty-
 neen teoksen 13. lukuun Entstehung der
 Wortbildung und Flexion. Kirjallisuusluet-
 telosta viite puuttuu, mutta kyse on Paulin
 pääteoksesta Prinzipien der Sprachge-
 schichte, ja viittauksen kohteena oleva luku
 onkin 19. Meillet'tä edeltävässä kielihis-
 torian lainmukaisuuksia etsivässä kielitietees-
 sä kieliopillistumiskäsitteen vaiheittaista

▷

kehittymistä ovat kuitenkin käsitelleet esimerkiksi Hopper ja Traugott (1993: 18–20) ja Heine, Claudi ja Hünemeyer (1991: 5–11). Viimeksi mainitut pitävät (mts. 7) selkeärajaisen kieliopillistumisen käsitteen julkittuina Franz Wüllneriä (Über Ursprung und Urbedeutung der sprachlicher Formen, 1831).

Analogiateemaa jatkaa Jussi Haukiojan artikkeli »Analoginen päättely ja kieli: ihmisten ja ihmisapinoiden eroja». Kirjoittaja etsii yhteyksiä ihmisapinoiden (pääasiassa simpanssien) analogisen päättelykyvyn ja symbolikommunikaation välillä. Haukioja jakaa analogian kahteen tyyppiin. Ensimmäisen asteen analogia eli relaatio-analogia vallitsee objektiivisten suhteiden välillä: esimerkiksi käden ja sormen suhde on analoginen jalan ja varpaan suhteen kanssa, lukon ja avaimen suhde on analoginen purkin ja purkinavaajan suhteen kanssa. Toisen asteen analogia eli systeemi-analogia on suhteidenvälisen suhteiden analogiaa. Olemassa olevista tutkimustuloksista ilmenee, että apinat voivat oppia tekemään päätelmiä suhdemeanalogian puitteissa, mutta systeemi-analogia (esimerkiksi alku- ja lopputilanteen välisten syy-yhteyksien samanlaisuus) on niille liian monimutkasta. Kuitenkin jo 3–4-vuotiaat lapset kykenevät joihinkin toisen asteen päättelyihin. Samanlainen kvalitatiivinen ero on ihmisapinoiden ja ihmisten kommunikaatiossa. Apinat voivat oppia osoittamaan merkien avulla objekteja, joskus myös käyttämään strukturoitua merkkijoukkoa, mutta ne eivät opi tuottamaan syntaktisia rakenteita. Lauseidenväliset analogiasuhteet ovat systeemi-analogisia, ja niitä apinat eivät hallitse. Näin analogiaa voi pitää kielikyvyn keskeisenä mekanismina: analogiointikyky auttaa kielenomaksumisessa, ja generatiivisten oletus erillisestä sisäsyntyisestä kielikyvystä on tarpeeton.

Haukioja nojautuu päätelmissään ih-

misapinoiden tutkimuksesta julkaistuihin tietoihin, joista tuorein on vuodelta 1992. Herää kysymys, kuinka pitäisi suhtautua hiljan ilmestyneeseen sanomalehtiartikkeliin, jossa kerrotaan, että tiedemiesten on onnistunut opettaa apinoita ajattelemaan ja puhumaan nelivuotiaan lapsen veroisesti. Esimerkiksi 14-vuotias Panbanisha-simpanssi muodostaa »ladusalt selliseid lauseid nagu 'Palun tass jääkohvi' ja arutab videofilmide üle, mida ta on vaadanud koos teadlastega USA Georgia ülikooli keeleinstituudis Atlantas» (Ene Soosalu, Ahvid suhtlevad inglise keeles. Eesti Päevaleht 27. 7.1999).

Seuraavana teoksessa ovat kielitypologiset kirjoitukset, joista ensimmäinen on Anneli Pajusen artikkeli »Pääsanaluokkien eriytymättömyydestä uralilaiskielissä». Tekijä ottaa tarkasteltavakseen yleisesti tunnetun oletuksen uralilaisten kielten sanaluokkien alkuperäisestä ja osin myöhemmästäkin eriytymättömyydestä. Taustana on maailman kielten sanaluokkajaon yleinen problematiikka. Sanojen luokitteliseksi on löydetty kriteerejä kielen eri tasoilta: morfologiasta, syntaksista, semantiikasta, pragmatiikasta ja fonologiastakin. Kriteereiden yhdistäminen mahdollistaa sanaluokkien tyyppillisten edustajien erottamisen epätyypillisistä. Toisaalta sanoja voidaan luokitella myös yhden kriteerin toimimattomuuden perusteella, esimerkiksi taipumattomat sanat voivat muodostaa luokan myös syntaktisen distribuution kannalta. Samanlaista lähestymistapaa on viron kielen sovitannut Mati Ereht (1980). Hänen Eesti keele grammatikassa (Ereht ym. 1993) ilmestyneen artikkelinsa lähtökohdat olisivatkin sopineet viron problematiikan esittämiseen paremmin kuin Pajusen sivulla 76 esittelemä Remeksen suppea kooste. Pajunen katsastaa pääsanaluokkien problematiikkaa niin maailman kielten kuin uralilaisten kieltenkin kannalta, eriytymättömyys-

hypoteesin historiaa ja perusteita sekä hypoteesia kumoavia argumentteja. Hypoteesia vastaan puhuvat esimerkiksi seuraavat seikat: se ei ota huomioon prototyyppien roolia sanojen luokittelemisessä; se perustuu oletukseen, jonka mukaan jokaisella leksikaalisella juurella pitää olla vain yksi sanaluokka (tosiasiassa luokkaan kuuluminen on sanan eikä niinkään juuren ominaisuus); kielen analyytisuus ei merkitse sanojen luokittelumattomuutta; eri sanaluokkien affiksit voivat olla samaa perua (kuten *-va / -vä, -ma / -mä*) varsinkin agglutinatiivisissa kielissä.

Krista Ojutkankaan artikkeli »Asyn- deettisistä verbi-ilmauksista suomalais-ugrilaisissa kielissä» yhdistää tarkastelun kohteeksi ensi näkemältä hyvin erilaiset rakenteet: sarjaverbit eli seriaaliverbit (kuten viron *tule too* ja suomen *ei syö ei juo*) ja ns. konverbit eli finiittiverbiä määrittävät adverbialiset infinitiiviset verbinmuodot (kuten *tulin kävellen*). Morfosyntaktisiin eroavaisuuksiin huomiota kiinnittämättä sarjaverbit sekä finiittiverbin ja konverbin yhtymät ovat artikkelissa tarkasteltavissa tapauksissa semanttisesti samankaltaiset: kahden eri verbin ilmaisema tekeminen on kummassakin tapauksessa tiiviisti sidoksista, sillä verbit sulautuvat yhteen tai muodostavat sanaliiton; kummassakin rakenteessa kahdella verbillä on enimmältään samat keskeiset argumentit sekä sama tai läheinen tapahtumisaika. Tällaiset samankaltaisuudet luovat kosketuksen näiden kahden rakenteen välille. Tarkasteltavina olevat konstruktiot kirjoittaja jakaa kolmeen ryhmään verbien merkitysten välisten siteiden perusteella: 1) binaarisiin konstruktioihin, joissa kahdella verbillä ilmaistut tapahtumat muodostavat yhden kokonaisuuden, 2) lineaarisiin konstruktioihin, joissa kaksi tapahtumaa seuraa ajallisesti toinen toistaan, ja 3) aspektillisiin konstruktioihin, joissa toinen verbi toimii aspektinilmaisi-

mena suhteessa toiseen. Binaariset konstruktiot ovat sisällöltään enimmäkseen kuvailevia: sarjaverbejä (kuten mordvan *k'i t'ems-morams* 'laulaa-tanssia' eli 'iloita', suomen *ei syö ei juo*) ja sarjaverbeille läheisiä verbin ja infinitiivin yhtymiä (kuten suomen *juosta jolkotat* tai viron *sörgib joosta*) mutta myös konverbirakenteita (kuten suomen *tulin kävellen*). Lineaarisisissa konstruktioissa huomiota on herättänyt konverbin narratiivinen käyttö (kuten suomen *lapsi oli päässyt avoimen ikkunan ääreen pudoten toisen kerroksen korkeudelta pihamalle*; säännöllisesti narratiivisina toimivat esimerkiksi mordvan, unkarin, marin ja udmurtin gerundiivit), joka on sisällöltään analoginen toisen predikaattiverbin rinnastukselle. Sarjaverbien aspektillisissa konstruktioissa esiintyvät etupäässä verbit 'lähteä', 'mennä', 'tulla' ja 'ottaa' ja näin juuri inkoatiivinen merkitys lisääntyy; konverbi-konstruktioissa finiittiverbinä on 'lopettaa', 'jättää' sekä monet muutkin ja lisämerkitys on resultatiivinen tai duratiivinen. Duratiivista tai iteratiivista merkitystä ilmaistaan myös reduplikaation avulla. Kirjoittaja luo perinpohjaisen katsauksen tarkasteltavana olevien konstruktioiden esiintymiseen ja kehittymiseen suomalais-ugrilaisissa kielissä. Hieman epämääräisiksi jäävät ilmiöiden syntaktiset rajoitukset ja aspektin käsite. Jälkimmäistä on toisaalta käsitelty kovin laajasti, toisaalta olisi odottanut selkeää tukeutumista kieliopillistumisen vaiheittaisuuteen — minkä verran kaikki näytteissä esitellyt lisäverbit (esimerkiksi viron *tule tee*, vepsän *mäne to* 'mene tuo') ylipäättään sisältävät kieliopillista aspektinmerkitystä eivätkä sanan omaa alkuperäistä leksikaalista merkitystä?

Nofubumi Inaban artikkeli »Suomalais-ugrialaisten kielten omistusrakenteesta: ty- pologinen ja geneettinen näkökulma» käsittelee suomalais-ugrialaisten kielten 'olla'- verbillisiä possessiivikonstruktioita. Omis-

tusrakenteiden luokitteluissa lähdetään Bernd Heinen (1997) kieliopillistumistyyppiin pohjautuvasta luokittelusta. Suomalais-ugrilaisten kielten possessiivikonstruktiot sopivat hyvin neljään Heinen kahdeksasta tyypestä: *action* (*X takes Y*), *location* (*X is located at Y*), *genitive* (*X's Y exists*), *equation* (*Y is X's*), joissa X tarkoittaa omistajaa ja Y omistettavaa objektia. Lueteltuja tyyppiä vastaavat vironkieliset omistusrakenteet olisivat siis esimerkiksi toimintakeemassa *Mees omab maja*, lokatiiviskeemassa *Mehel on maja* ja vertailuskeemassa *Maja on mehe oma*. Genetiiviskeemaa ei esiinny, mutta sitä voisi kuvailla rakenteella *Mehe maja on. Artikkelissa on sivuttu hyvin pikaisesti suomalais-ugrilaisissa kielissä jonkin verran esiintyvää kumppanuusmallia (Heinellä *companion*, *X is with Y*) ja vertaisuuskeema on sivuutettu. Heinen aineistossa on vain joitakin näytteitä suomesta, unkarista ja virosta. Inaba sen sijaan esittää perusteellisen katsauksen suomalais-ugrilaisista kielistä ja keskittyy erityisesti genetiivi- ja lokaatioskeemaan. Genetiiviskeema on Inaban tietojen perusteella käytössä lähinnä itäisissä sukukielissä, mutta lokaatioskeema on kielikunnassa nykyään levinnyt laajalle. Genetiiviskeemalle on enimmäkseen ominaista omistajaan viittaavan possessiivisuffiksin käyttö Y:n ohessa, mikä liittyy niin sanottuun pääsanamerkintään (*head-marking*), joka lienee ollut varhemmin suomalais-ugrilaisissa kielissä nykyistä yleisempää. Pääsanamerkinnän ja määritteenmerkinnän (*dependent-marking*) vastakkaisuus on peräisin Johanna Nicholsilta, ja se sopii juuri laveaan possessiivirakenteiden typologiseen käsitteelyyn. Määritteenmerkinnän näytteeksi sopii attributin merkintä genetiivin päätteellä (*miehen talo*) ja pääsanamerkinnän näytteeksi possessiivisuffiksin lisääminen konstruktion pääsanaan (*minun taloni*). Inaba tutkii genetiivisten ja lokatiivisten 'olla'-

omistusrakenteiden esiintymistä, kehitystä, semanttis-syntaktisia suhteita, omistajan ja omistettavan ilmaisemistapoja jne. Tekijä päätyy nykyisistä lähtökohdista eriävään oletukseen, jonka mukaan genetiiviskeema voisi olla kielikunnassa vanhempi ja alkuperäisempi. Lokatiiviskeema sen sijaan olisi voinut kehittyä sen rinnalle merkitsemään hallussapitoa ja yleistyä edelleen possessiivisuffiksien käytön taantuessa. Tämä lähtökohta puolestaan ohjaa arvioimaan uudestaan oletusta, jonka mukaan venäjän ja lätin lokaatioskeemaan pohjautuvissa possessiivikonstruktioissa olisi suomalais-ugrilaista perua.

Matti Miestamon artikkeli »Affirmaation ja negaation asymmetriasta maailman kielissä» rinnastaa useiden kielten materiaaliin perustuen kieltäviä ja myöntäviä lauseita ja keskittyy kiellon osuudessa niin sanottuun standardikieltoon. Viimeksi mainitulla tarkoitetaan kielen keskeisintä keinoa proposition kieltämiseksi, esimerkiksi *Ei sada* tai *It isn't raining* (vrt. myöntäviin lauseisiin *Sataa*, *It is raining*). Johdanto-osassa esitellään lyhyesti (ja liiankin tiiviisti) standardikiellon luokittelu. Tekijä löytää useita eroavaisuuksia kieltävien ja myöntävien lauseiden väliltä. Perusteellisimmin käsitellään verbin ja nominin kategorioiden merkinnän eroja. Yleinen tendenssi on, että myöntävässä lauseessa esiintyy enemmän eri distinktioita kuin kieltävässä. Tunnettu esimerkki on totaali- ja partitiiviobjektin eron kuuluminen vain myönteiseen lauseeseen. Ilmiön taustalla ovat toisaalta yleiset tendenssit, joiden mukaan tunnusmerkittömmämissä konteksteissa (jollainen myönteinen lause kieltävään verrattuna on) käytetään enemmän distinktioita kuin tunnusmerkillisissä konteksteissa. Toisaalta on huomattava kiellon sisällöllinen puoli, joka tekee monien tarkennusten lisäämisen tarpeettomaksi, koska propositio ei muutoinkaan toteudu.

Kokoomateoksen lopettaa Timo Haukiojan kirjoitus »Rektio ja rajattuus: huomioita suomen adpositioiden rektiosta». Tekijä löytää semanttisen motivaation genetiivin ja partitiivin vaihtelulle suomen adpositioiden rektioissa: esimerkiksi *puiston ympäri* ja *ympäri puistoa*, *pihan keskellä* ja *keskellä pihaa*, *keskellä ulappaa* mutta ei **ulapan keskellä*. Kognitiivisen kieliopin termistössä rektioeroavaisuuksien taustalla nähdään kiintopisteen käsittäminen genetiivin ohessa rajattuna ja partitiivin ohessa rajaamattomana. Edellä esitetyissä näytteissä voi puiston ja pihan käsittää niin rajattuna kuin rajaamattomanakin, mutta ulapan ainoastaan rajaamattomana. Analyysia havainnollistavat skeemat, jotka paria monimutkaisinta lukuun ottamatta selventävät asiaa myös kognitiiviseen kielioppiin perehtymättömälle. Samalla selviää, että kognitiivinen kielioppi antaa havainnolliset välineet sellaisten asioiden käsittelyyn, joita jo Paa-vo Siro on 1960-luvulla miettinyt. Muista artikkeleista poiketen Haukioja keskittyy yhteen kieleen ja yhteen tarkkarajaiseen teoreettiseen malliin, mutta artikkeli liittyy selvästi kieliopillistumiseen ja on kokoomateokselle mukava ja ajatuksia herättävä lopetus. Artikkelin havainnot voi kokeilla myös viron kieleen. Myös virossa voi sanoa *keset ulgumerd* mutta ei **ulgumere keskel*. Adpositioita on kuitenkin paljon, ja asia vaatii tarkempaa tutkimista.

Kokoelma ilahduttaa monella tapaa. Artikkelit ovat rakenteeltaan selkeitä: johdanto-osa tutustuttaa ongelmaan ja seuraavien osien sisältöön, analyysi on selkeästi jäsenneltyä ja lopussa on yhteenveto. Teoreettisena taustana on nykypäivän kielitiede ja naapuritieteetkin, mutta samalla nykytilanne liitetään kielitieteen historiaan.

Päätelmät ja väittämien käsittely ovat mielenkiintoisia. Suomalais-ugrilaiset kielet (joukossa myös viro) saavat asiantuntevan typologisen käsittelyn. Samanlaisten tutkimusten soisi jatkuvan. ■

HELLE METSLANG

Sähköposti: *helle@eki.ee*

Suomentanut Toni Suutari.

LÄHTEET

- ERELT, MATI 1980: Some notes on classification of words and the transposition of adjectives in Estonian. – *Grammar and semantics* s. 50–72. Tallinn: Keele ja Kirjanduse Instituut.
- ERELT, MATI – KASIK, REET – METSLANG, HELLE – RAJANDI, HENNO – ROSS, KRISTINA – SAARI, HENN – TAEL, KAJA – VARE, SILVI 1993: *Eesti keele grammatika I. Morfologia, sõnamoodustus*. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut.
- HEINE, BERND 1997: *Possession: Cognitive sources, forces, and grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HEINE, BERND – CLAUDI, ULRIKE – HÜNNEMEYER, FREDERIKE 1991: *Grammaticalization. A conceptual framework*. Chicago: The University of Chicago Press.
- HOPPER, PAUL J. – TRAUGOTT, ELIZABETH CLOSS 1993: *Grammaticalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ITKONEN, ESA 1997: *Maailman kielten erilaisuus ja samuus*. Helsinki: Gaudamus.